

انتشارات اخلاق و تربیت

مقدمه‌ای بر تعلیم و تربیت از منظر اسلام

بهرام محسن‌پور
سیدعلی حسینی‌زاده

سال ۱۴۰۳

سرشناسه: محسن پور، بهرام، ۱۳۲۲ -
عنوان و نام پدیدآور: مقدمه‌ای بر تعلیم و تربیت از منظر اسلامی / دکتر بهرام
محسن پور (دانشیار دانشگاه خوارزمی) و دکتر سیدعلی حسینی‌زاده
(دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه).

قم: مؤسسه فرهنگی هنری اخلاق و تربیت نبوی قم، انتشارات
مشخصات نشر: اخلاق و تربیت، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۴۶ ص.

شابک: ۸ - ۲ - ۹۱۷۷۲ - ۹۶۲۲ - ۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۱ - ۱۴۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع: اسلام و آموزش و پرورش

Islamic education
اسلام و آموزش و پرورش -- جنبه‌های قرآنی
Islamic education -- Quranic teaching
آموزش و پرورش -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
Education -- Religious aspects -- Islam
آموزش و پرورش -- احادیث
Education -- Hadith

شناسه افزوده: حسینی‌زاده، سیدعلی، ۱۳۴۳ -
رده‌بندی کنگره: BP۲۳۰/۱۸
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۶۸۶۱۴۷

www.ketab.ir
www.EAEP.IR

مقدمه‌ای بر تعلیم و تربیت از منظر اسلامی

مؤلفان: بهرام محسن پور و سیدعلی حسینی‌زاده

ناشر: انتشارات اخلاق و تربیت

صفحه‌آرا: ابراهیم همایی

نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۳

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

شماره مسلسل انتشار: ۳۹

شماره مسلسل چاپ اول: ۳۱

انتشارات اخلاق و تربیت

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به ناشر است

قم، بلوار شهید صدوقی، خیابان شهید شهبازی، پلاک ۱۳

انتشارات اخلاق و تربیت

تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۹۳۹۲۵۹

همراه: ۰۹۹۴ ۱۱۸ ۷۷۲۷

فهرست مطالب

۱۱.....	سخن ناشر.....
۱۳.....	مقدمه مؤلف.....

www.ketab.ir

فصل اول

مفهوم تعلیم و تربیت

۱۷.....	مفهوم تعلیم و تربیت.....
۱۸.....	انواع تعلیم و تربیت.....
۲۱.....	عناصر تعلیم و تربیت.....

فصل دوم

ابعاد وجودی انسان از نظر متفکران

۲۸.....	دیدگاه متفکران یونانی درباره ابعاد وجودی انسان.....
۲۹.....	دیدگاه مدافعان آیین یهود درباره ابعاد وجودی انسان.....
۳۰.....	دیدگاه اصحاب کلیسا درباره ابعاد وجودی انسان.....
۳۱.....	دیدگاه‌های رایج در عصر نوزایش (رنسانس) اروپا.....

- دیدگاه متفکران عصر روشنگری ۳۳
- دیدگاه روان‌شناسان رفتارگرا ۳۴
- دیدگاه برخی از مؤلفان کتاب‌های روان‌شناسی تربیتی در ایران: ۳۵
- دیدگاه متفکران مسلمان ۳۶

فصل سوم

ابعاد وجودی انسان از دیدگاه اسلام

- جایگاه و منزلت انسان ۴۲
- چیستی انسان ۴۷
- عقل ۴۷
- فواد ۴۸
- قلب ۴۹
- حواس به‌عنوان ابزار شناخت ۵۰
- روح ۵۲
- نفس ۵۴
- فطرت ۵۷
- عواطف (رفتارهای هیجانی) ۵۸
- تمایلات (گرایش‌ها) ۶۰
- ضعف ۶۱
- فراموشی ۶۱
- ناسپاسی و نومیدی ۶۲
- شتاب‌کاری ۶۳
- بُخل ۶۴
- مجادله‌گری ۶۴
- ستمکاری و نادانی ۶۴
- حرص ۶۵

- طغیان گری ۶۵
- تفاوت رفتارهای هیجانی با تمایلات ۶۶
- شکل‌گیری شاکله ۶۷

فصل چهارم اهداف تعلیم و تربیت

- تربیت عقلانی ۷۲
- تربیت عاطفی ۷۳
- تربیت اخلاقی ۷۴
- رذایل اخلاقی ۷۴
- حسنات اخلاقی ۷۶
- تربیت اجتماعی ۷۷
- تربیت بدنی ۷۸

فصل پنجم وظایف تربیتی مربیان از منظر اسلام

- وظایف تربیتی مادران ۸۳
- وظایف تربیتی مادران در دوران بارداری ۸۴
- وظایف تربیتی مادران در دوران شیرخوارگی فرزندان ۸۵
- وظایف تربیتی پدران ۸۵
- آموزش مهارت‌های زندگی ۹۲
- وظایف تربیتی معلمان ۹۳

فصل ششم روش‌های تعلیم و تربیت از منظر اسلام

- روش‌های آموزشی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ۹۹

۱۰۱ روش‌های آموزشی امامان <small>علیهم‌السلام</small>
۱۰۴ ایجاد انگیزه
۱۰۵ روش‌های تربیت از منظر اسلام
۱۰۵ روش موعظه
۱۰۵ روش الگوسازی
۱۰۶ روش جدال أحسن
۱۰۷ روش مدارا
۱۰۸ روش انذار و تبشیر
۱۰۸ روش عفو و گذشت
۱۱۱ روش تشویق
۱۱۳ روش تنبیه و محذرات

فصل هفتم

مراحل تربیت

۱۲۰ مراحل تربیت از منظر اسلام
۱۲۱ تربیت در هفت سال اول
۱۲۵ تربیت در هفت سال دوم
۱۲۷ تربیت در هفت سال سوم

فصل هشتم

محیط تربیت

۱۳۲ محیط خانواده
۱۳۳ محیط‌های آموزش و پرورش رسمی
۱۳۳ محیط کودکانستان
۱۳۳ محیط دبستان
۱۳۴ محیط دبیرستان

۱۳۴.....	همسالان.....
۱۳۵.....	محیط‌های آموزش غیررسمی.....
۱۳۶.....	رسانه‌ها.....
۱۳۷.....	فضای مجازی.....
۱۳۷.....	مزایا.....
۱۳۸.....	معایب.....
۱۴۱.....	فهرست منابع.....

سخن ناشر

آموزه‌های اسلامی فرصت زندگی خوب و متعالی را برای انسان‌ها ایجاد کرده است. در طول تاریخ، اسلام‌شناسان بسیاری در راه تبیین آموزه‌های اسلامی، متناسب با نیازهای جامعه تلاش کردند. با این وجود انقلاب اسلامی، فرصت ویژه‌ای را در اختیار دانشمندان علوم اسلامی قرار داد تا آموزه‌های ناب را از دریای معارف قرآن و احادیث علیه السلام استخراج کنند و در اختیار جامعه علمی و عموم مردم قرار دهند. در این راستا یکی از مهم‌ترین عرصه‌ها، تدوین و ترویج علوم انسانی با رویکرد اسلامی است و امروزه بسیاری از دانشمندان و اسلام‌شناسان دغدغه تدوین علوم انسانی با رویکرد اسلامی دارند.

از اهداف انتشارات اخلاق و تربیت، چاپ و انتشار آثار و پژوهش‌های بنیادین و کاربردی در راستای توسعه اخلاق و روان‌شناسی و مشاوره با رویکرد اسلامی است که تا کنون با همت اساتید، پژوهشگران و دانش‌پژوهان در این حوزه، کتاب‌های متعددی به زیور طبع آراسته و در اختیار جامعه علمی و عموم مردم قرار داده است.

کتاب پیش رو، با عنوان *مقدمه‌ای بر تعلیم و تربیت از منظر اسلامی* نمونه‌ای از همین آثار است که با تلاش نویسندگان ارجمند جناب آقای دکتر بهرام محسن‌پور (دانشیار دانشگاه خوارزمی) و جناب آقای دکتر سیدعلی حسینی‌زاده (دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) نگارش یافته است.

در این کتاب سعی شده است که با استناد به منابع اسلامی، تعلیم و تربیت از منظر اسلام به اجمال تبیین شود و آموزه‌هایی که به‌ویژه در قرآن و احادیث آمده، به‌عنوان راهنمای عمل تربیتی معرفی گردد تا خوانندگان محترم ضمن آشنایی با نظرگاه‌های اسلام در باب تعلیم و تربیت، با به‌کار بستن توصیه‌های عملی، زمینه را برای پیاده‌شدن تعلیم و تربیت اسلامی در جامعه فراهم سازند.

انتشارات اخلاق و تربیت، توفیق روزافزون نویسندگان محترم این اثر را از خداوند متعال خواستار است.

قم مقدس

انتشارات اخلاق و تربیت

www.ketab.ir

◆ مقدمه مؤلف

تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، جسته و گریخته کتاب‌هایی در خصوص تعلیم و تربیت از منظر اسلام، به زبان فارسی منتشر می‌شد که به عنوان منبع درسی در دانشکده‌های علوم تربیتی مورد استفاده نبودند؛ زیرا در سرفصل‌ها عنوان تعلیم و تربیت اسلامی و یا عنوان‌هایی مانند آن، در برنامه تحصیلی رشته علوم تربیتی دانشگاه‌های کشور لحاظ نشده بود؛ لذا، دانشجویان این رشته، تنها در چهارچوب درس "تاریخ تعلیم و تربیت در ایران" که به معرفی جنبه‌هایی از تعلیم و تربیت از منظر اسلام می‌پرداخت، آشنایی مختصری پیدا می‌کردند. این آشنایی، به‌ویژه به آگاهی با نهادهای آموزشی در اسلام محدود می‌شد. یکی از دلایل مغفول ماندن مباحث تعلیم و تربیت اسلامی در دانشگاه‌ها، عدم تمایل سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش عالی در دوران رژیم پهلوی بود.

لیکن پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تجدید نظر در برنامه‌های تحصیلی آموزش عالی، «تعلیم و تربیت در اسلام» به عنوان یک ماده درسی، در برنامه تحصیلی دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گنجانده شد و سرفصل‌هایی برای آن تدوین گردید. به موازات کارهای دانشگاهی سخنرانی‌ها و جلسات بحث و مذاکره در صدا و سیما و دیگر رسانه‌ها برگزار شد و همایش‌های فراوانی به وسیله نهادهای آموزشی برگزار گردید تا هم جنبه‌های نظری تعلیم و تربیت از نظر متخصصان حوزه علوم تربیتی در اسلام تبیین شود و مریبان بتوانند با جنبه‌های عملی تربیت در اسلام آشنا شوند و هم والدین الگوهای

تربیتی خود را از اسلام اخذ کنند؛ به طوری که، ما امروز شاهد انتشار کتاب‌ها و مقالات فراوانی در این زمینه هستیم که هر یک از این تلاش‌ها به سهم خود نقش قابل ملاحظه‌ای در معرفی تعلیم و تربیت از منظر اسلام ایفا کرده‌اند.

تعلیم و تربیت به طور عام و به ویژه در مغرب زمین، بر آرا متفکران، مکاتب فلسفی خاص، یافته‌ها و فرضیه‌های منبعث از نظریه‌های حوزه علوم انسانی مبتنی است. و در حالی که مبانی روان‌شناختی و فلسفی تعلیم و تربیت اسلامی، عمدتاً بر آیات قرآن کریم و روایات معصومان علیهم‌السلام و گفتار اولیاء الله استوار است، لذا اگر از تفسیر درست آیات قرآن و روایت متقن معصومان علیهم‌السلام برای تبیین مبانی مختلف تعلیم و تربیت استفاده شود، نتایجی سودمند به بار خواهد آمد و آثاری پربار در جامعه پدیدار خواهد شد که ثمره آن نسلی تربیت یافته در مکتب اسلام خواهد بود.

گفتنی است که در منابع اسلامی صرف نظر از مباحث نظری، رهنمودهای عملی متنوعی وجود دارد که اگر از سوی والدین از آغاز انعقاد نطفه تا سال‌های پس از تولد، به کار بسته شود، رعایت آنها نقش تعیین‌کننده‌ای در سبب سعادتمندی و هدایت فرزندان در آینده خواهند داشت. به طوری که تحقیقات تاریخی در میان جوامع اسلامی نشان می‌دهد، پدران و مادرانی که توصیه‌های تربیتی اسلام را در مورد فرزندپروری رعایت کرده‌اند، فرزندان به بار آورده‌اند که این فرزندان در بزرگسالی از چهره‌های برجسته جهان اسلام شده و به مقامات عالی علمی و دینی دست یافته‌اند.

بنابراین، برای آنکه گام کوچکی در راه معرفی تعلیم و تربیت از منظر جهان بینی اسلامی، برداشته شود، سعی شده است که در نوشتار حاضر به منابع اسلامی، به ویژه قرآن و احادیث رجوع شود و آموزه‌هایی که در این منابع آمده، به عنوان راهنمای عمل تربیتی معرفی گردد، لذا امید می‌رود که دانشجویان با رجوع به این منابع، بیش از پیش با نظرگاه‌های اسلام در باب تعلیم و تربیت آشنا شوند و با به کار بستن توصیه‌های عملی، زمینه را برای پیاده شدن تعلیم و تربیت اسلامی در جامعه فراهم سازند. ان شاء الله.